

Málnási Ferenc

Európai helyesírások

Az európai helyesírások múltja, jelene és jövője

Szerk. Balázs Géza – Dede Éva. Inter Kht. – Prae.hu, Budapest, 2009.

„Egy nép helyesírása nemzeti szimbólum, nemzetösszetartó erő. A helyesírások egyúttal magukban hordozzák az adott nyelvű kultúra történetét, hagyományait...” vallja a két szerkesztő a kötet bevezetőjében.

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport 2004-ben a magyar nyelvi kultúra jelenéről és jövőjéről kétkötetes munkát adott ki az MTA támogatásával (szerkesztette Balázs Géza) *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője* címmel. A kutatócsoport 2008-ban újabb tanulmánykötetet jelentetett meg Európa 39 nyelvének történetéről, jelenéről és stratégiájáról (Balázs Géza és Dede Éva szerkesztésében) *Európai nyelvművelés – Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője* címen (Inter Kht.–Prae.hu, Budapest, 2008). Ennek a két munkának szerves folytatása az itt ismertetett könyv, amelyben 25 nyelv helyesírását mutatják be a szerzők, akik a kutatócsoport kidolgozta koncepciónak megfelelően fejtették ki mondanivalójukat:

1. Az adott írás, helyesírás története. 2. A helyesírás és a mögöttes nyelvváltozat. 3. A helyesírás szinteződése. 4. A helyesírás kinyilvánított alapelvei. 5. A helyesírás jellege. 6. Az alapábécé forrása. 7. Grafémák. 8. Az írásjelezés mai állapota. 9. Grammatikai kutatások és helyesírás. 10. A helyesírást szabályozó testülete(i). 11. Írásváltás, a helyesírás reformjai. 12. A szabályok alkalmazhatósága és időszerűsége.

A felkérések eredményeként a következő nyelvek helyesírásának leírása érkezett meg:

Budai László: angol (δ). Morvay Károly: baszk (tx). Pálmainé Orsós Anna: beás (ã). Dudás Mária: bolgár (ѿ). Tölgyesi Tamás: cseh (ř). Szamos Réka: dán (æ). Mínya Károly: finn (ä). Bárdosi Vilmos: francia (ç). Szijj Ildikó: galego (ó). Rihmer Zoltán: latin (Æ). Pátrovics Péter: lengyel (ł). Balázs Géza: magyar (ly). Veszelszki Ágnes–Szalai Zoltán: német (ß). Varga Orsolya–Gúti Erika: németalföldi nyelv (IJ). Baksy Péter: norvég (å). W. Somogyi Judit: olasz (gn). Dési Edit: orosz (Я). Szijj Ildikó: portugál (ã). Horváth Péter Iván: spanyol (ñ). Simon Szabolcs: szlovák (ň). Elizabeta Bernjak–Monika Kalin Golob: szlovén (š). Zoltán András–Bárányné Komári Erzsébet: ukrán (ї). Czöndör Klára: zsidó–spanyol nyelv (dj).

Az európai helyesírások (ortográfák) sokarcúak, történetük szinte mind a középkorra nyúlik vissza, többségüknek forrása a latin ábécé és grammatika,

míg egyes szláv népeké a cirill írásmód. Szórványosan másféle írásmódok is léteztek: rovásírás, rúnáírás.

Az európai helyesírások jellege hasonló: mind betűíró, latin vagy cirill betűs, hangjelölő rendszerek. Alapelvek is hasonlóak, szinte mindegyik helyesírásban fontos szerepe van a fonetikus (kiejtés szerinti) elvnek. A régebbi helyesírások mára ettől eltávolodtak, és felerősödtek bennük a nem fonetikus elvek. Ezek között beszélhetünk a morfémaőrzésről (szóelemzés), a hagyományőrzésről, az idegenességről, valamint az egyszerűsítésről.

Néhány nyelv első helyesírási szabályzatának megszületése: litván (1653), francia (1694), dán (1739), spanyol (1741), cseh (15. sz.) magyar (1832), szlovák (1846), német (1881), orosz (1885), bolgár (1892)...

A helyesírások (a betűk, írásjelek stb.) összevetése kiváló alkalmat kínál európai művelődéstörténeti áramlatok (kulturális, vallási hatások, vándorlások stb.) bemutatására. Az internetes írásmóddal újabb nemzetközi (globális) írásformák (például az emotikonok, az érzelmek kifejezésére szolgáló, többnyire elektronikus levelekben használt grafikus jelek) terjednek. Mindenütt, ahol nyelvi kultúráról beszélhetünk, arra hivatott szervezetek jöttek létre a helyesírás egységének őrzésére. Ezek rendszerint (királyi) akadémiák, tudományos intézetek, nyelvi irodák, tanácsadóközpontok, illetve tekintélyes lapok, kiadók szerkesztősegei.

Balázs Géza a kijelölt szempontok alapján a magyar helyesírásról írt tanulmányt, a magyar írásbeliségről, a rovásírásról, a latin betűs írásmódról, a kancelláriai, a kolostori, megegyezései, közösségi, normakövető folyamatról, a reformáció-ellenreformáció megosztott helyesírásáról, az 1832-es akadémiai, majd az egységes helyesírásról és az iránykeresésről.

Már a 16. században önálló helyesírási munka is megjelenik, jottista-ipszilonista (helyesírási) háború is dúlt, majd a különféle műveltségi hatások eredményeként az északkeleti nyelvjárásból szintetizálódik egy konvergens nyelvhasználat, s kialakul az akadémiai helyesírás alapján a mindennapi, az iskolai, „egyszerűsített” helyesírás is. (Ennek egyik érdekessége a „mumusként” emlegetett *ly* betűt tartalmazó szavak mondókája). Helyesírásunk alapelvei a több elv, a hagyományőrzés, jellege a betűírás, latin betűs, hangjelölő és értelemtükröző az írásrendszerünk, benne a latin nyelven alapuló magyar ábécé, 14 magánhangzó és 24 mássalhangzó, a 38 hangkészlet elem és 40 betűje, graféma. Az írásjelek a beszélt nyelv sajátosságait érzékeltetik, tagolják mondatainkat, a mondatrészeket, lezárják a mondatot. Az írásjelek éppen most egy megszülető képi forradalmat jeleznek, gondoljunk az internetes „írásképekre”. A magyar helyesírás nem törvény, csak akadémia „szabvány”, a Magyar Tudományos Akadémia őrökdi főlötte. *A szabályok alkalmazhatósága és időszűrése* alfejezetben Balázs Géza néhány olyan helyesírási területet mutat be, amely meglehetősen problematikus, de egy új, a lehetőség szerint egyszerűsített helyesírással szerencsésebb

lenne nekivágni az informatikai forradalomnak – véli a szerző. Magyartanárként is örvendek annak a ténymegállapításnak, hogy „A magyar kultúrában a nyelv-művelés, ezen belül a helyesírás kultúrája szinte kultikus jellegű, kiterjedt helyesírási mozgalomról beszélhetünk”. Általános és középiskolásoknak, pedagógusjelölteknek helyesírási versenyeket szervezünk, valamennyi versenyhez konferencia is kapcsolódik, melynek anyaga megjelenik, s az anyaországi fordulók mellett Erdélyben, Felvidéken és a Vajdaságban is megméretkeznek a fiatalok, s a legjobbak a budapesti, gyulai és egri döntőkre is eljuthatnak.

Balázs Géza *Hatalom és helyesírás* (§) címmel a hatalom és a helyesírás kapcsolatáról írt, mert a hatalom és az erőviszonyok együttese a társadalmi viszonyokban, a nyelvben is megjelenik. Az írás jelrendszer, amelynek ismerete nem mindenki számára volt/van egyformán adva, tartottak is tőle, mert ami írva van, az kevésbé van kitéve az elmúlásnak. *Verba volant, scripta manent...* A hatalom, a politika és a helyesírás kapcsolatára emblematikus példákat idéz a szerző néhány történelmi korszakból, melyeket most nem idéznénk, csupán a szomorkás, degradáló, leminősítő *nemecsek ernő* kisbetűs írására emlékeztessünk és a Weöres Sándor versében is előbukkanó, „palánk-helyesírás”-ra: KARESZ HÜJE.

Bódi Zoltán: *Helyesírás az interneten (@)* című tanulmányában azt állapítja meg, hogy az internetes nyelvhasználatban a szokásos, hagyományos nyelvi, helyesírási szabályokat csak bizonyos korlátok között kérhetjük számon, hiszen a web használói korlátozott kontroll mellett a maguk képére alakíthatják a nyelvet. Olyan helyesírási gyakorlat alakul ki, ami a csoport tudásának, igényének, szándékának felel meg. CSUPA NAGYBETŰVEL – kiabálunk, a szövegekben *ekezethibás*, vagy akár teljesen *ekezet nélküli* szavak, rövidítések, betűszók, játékos összevonások mellett írásbeli szimbólumok jelennek meg: @, +látjuk, 5let stb. A webes kommunikációk írott szövegei hasonlítanak a spontán beszélt nyelvi diskurzusokhoz, az írott beszélt nyelvhez, ezeket „Google helyesírás”-ként tartjuk számon.

Bérces Emese–Fóris Ágota a zenei szaknyelvi helyesírás és a zenei ortográfia kérdéseit tekintik át, hiszen a helyesírás kérdésköre jóval szélesebb kontextusba helyezhető, mint pusztán a verbális megnyilatkozások írott formába öntése. Gondoljunk a zenéről szóló írások egyes szavainak hagyományos vagy kiejtés alapján való írására, de a zenei notáció, a kottairás kérdéskörére is.

A kötetet minden érdeklődőnek szíves figyelmébe, tanár kollégáimnak pedig kézikönyvként ajánlom.